

szülők árvái” nőnek fel család nélkül? Fel kellene mérni részletesen az ifjúságot érő hatások elmeegészségügyi értékét kezdve a családi élet különféle kedvező és kedvezőtlen benyomásaitól, szórakozási fajtáktól az iskolai túlterhelésen, a megfelelő vagy meg nem felelő pályaválasztás és elhelyezkedés következményein keresztül egészen a felnőtt társadalom és közvélemény reá gyakorolt hatásáig. Egyáltalán meg kellene állapítani és tudatosítani kellene széles körben: mit tartunk normának, mit nevezünk ilyen értelemben véve „egészségesnek”? Foglalkoznunk kell ebből a nézőpontból a pedagógus hivatástudat és szakmai igényesség kérdésével, a pedagógus közösségek egységének, emberi egyetértésének, kölcsönös és őszinte segítőkészségének kérdésével, tehát általában a pedagógus személyiségének, értelmi és erkölcsi igénynívójának számos problémájá-

val. Feltétlenül szükséges — hiszen az elmeegészségügyi mozgalomnak hazánkban komoly múltja és szép eredményei is vannak — az eddigi hazai tapasztalatok megfelelő értékelése és rendszerezése. Megfelelő kiindulópontul szolgálhat erre a Központi Gyermekidegongozó Intézet működése, amelyik a gondozás, a kutatás és a tanítás hármas feladatát oldja meg a magyarországi elmeegészségvédelem területén.

Ilyen irányú minden tevékenységünk két célt szolgál, amelyek mindegyike megérdemli fáradozásunkat. Ezek: 1. egy magasabb elmeegészségügyi kultúra és 2. egy mentálisan egészséges magyar ifjúság, mely a jövőjéért való teljes felelősséggel áll helyt a tanulása, a munka, az élet minden területén.

RÓKUSFALVY PÁL.

DOBOS LÁSZLÓ, JUHÁSZ FERENC, KOMÁR KÁROLY, MAJZIK LÁSZLÓNÉ,
NAGY JÁNOSNÉ: A TANULÓK VILÁGNÉZETI NEVELÉSE ÉS ERKÖLCSI FEJLŐDÉSE.
(Budapest, Tankönyvkiadó, 1962.)

Pedagógiai irodalmunkban gyakran teszük szóvá a neveléstudomány tudományos művelői és a gyakorlati pedagógusok közötti együttműködés hiányosságait, fogyatékosait. Egyszer a tudomány művelőit marasztalják el, hogy a lehetőnél kisebb mértékben támaszkodnak a gyakorlati pedagógusok jó tapasztalataira, hogy a kutatások tárgya túlzottan a gyakorlati oktató-nevelőmunkától távol álló területekre toldódik, és így nevelőink nem kapják meg a szükséges elméleti irányítást. Gyakorló pedagógusainkat is gyakran éri olyan bírálat, hogy a szükségesnél kevesebbet olvassák a pedagógiai irodalmat, és gyakran túlzottan praktikus jellegű célkitűzéssel, csak a közvetlen felhasználhatót igénylik, a kellő elmélyedést kívánó, de megfelelő érlelődés után nagyobb gyakorlati haszonnal is járó elméleti munkákat kevesen olvassák. Az a tény, hogy a kérdéssről vita folyik, helyes és jó, mert a vita során felmerült érvek vizsgálata lehetőséget ad a fenálló hiányosságok felszámolására.

Nem vitás, hogy a neveléstudomány tudományos kutatói és a gyakorlati nevelők együttműködése nem minden esetben kifogástalan, de igaz az is, hogy az utóbbi években ez az együttműködés sok területen javult. Ennek szép bizonyítéka a Pedagógiai Tudományos Intézet neveléstudományi csoportjának munkája, amely tudományos kutatók és gyakorlati pedagógusok igazi munkaközösségi együttműködésének eredménye.

A kötetben kiadott anyag a *Nevelési tervjavaslat* sokoldalú és hosszú időn át folyó előkészületi munkáinak egyik részleteredménye. Olyan felmérés összefoglalója, amelyben a

Pedagógiai Tudományos Intézet tudományos munkatársainak irányításával hatvan gyakorló pedagógus vett részt. A széles körben folyó kutatómunka annak megállapítására irányult, hogy mi jellemzi az általános iskolai és a gimnáziumi tanulók átlagának világnézeti és erkölcsi szintjét. A kutatómunkára elsősorban azért volt szükség, mert a *Nevelési tervjavaslat* követelményrendszere csak úgy válhatott reálissá, ha az a nevelőmunkával szemben fennálló objektív társadalmi igény mellett a 6—18 éves tanulók már elért fejlettségi szintjét is figyelembe veszi. A felmérés tehát azt kívánta megállapítani, hogy a nevelőmunka jelenlegi viszonyai mellett, mely eredményeket értük el az egyes korcsoportokban.

A kötet szerzői nemcsak időszzerű, de mind az elméleti kutatás, mind a gyakorlat szempontjából fontos és szükséges feladat megoldására vállalkoztak. A felmérés előzmények nélkül álló, úttörő jellegű munka. Igaz a Bevezető megállapítása: „... sem tartalmában, sem műfajában nem támaszkodhat kiforrott, ki-munkált előzményekre.”

A felmérés módszere a folyamatos megfigyelés volt, amelyet a tanulók szóbeli vagy írásbeli kikérdezése egészített ki. A megfigyeléseket a tanulók világnézeti és erkölcsi fejlettsége szintjének megállapítására összpontosították. A kutatómunkát részben a szerzők, részben a felmérési munkában részt vevő gyakorló pedagógusok végezték. A megfigyelések folyamán nyert adatokat egyéni és csoportos konzultációkon és munkaértekezleteken vitatták meg. Az elért eredményt az igazolja, hogy a felmérés módszere megfelelő volt, de azt is,

hogy a munkaközösség együttműködése is eredményes volt.

A munkaközösség tagjai neveléstudományi szempontból jelentős anyagot gyűjtöttek össze, amelyből a tudományos kutatók értékes megállapításokhoz jutottak, értékes következtetéseket vonhattak le és helytálló általánosításokat tehettek. Itt valóban jól megválogatott, jól szervezett és irányított pedagógiai munkaközösség eredményét láthatjuk, amely bizonyára biztató példa is a további eredményes együttműködésre.

A *Nevelési terv tanulmányozása arról győz meg bennünket, hogy a végzett felmérések hasznos felhasználása biztosította, hogy „a terv a meglévő magyar iskolai valóságra épüljön”. A felmérések eredményeit felhasználták a *Nevelési terv* egyik fejezetének, a tanulók testi, világnézeti, erkölcsi és esztétikai fejlettségi szintjét felvázoló rész alapanyagának is. A *Nevelési terv*ben természetesen a részletes felmérések leglényegesebb eredményei, összesítései nyertek felhasználást. Mivel a kutatás anyaga és ennek feldolgozása, újszerűsége miatt is, de értékes tartalma miatt is közérdeklődésre tarthat számot, feltétlenül helyes volt, hogy a szerzők az anyagot ilyen feldolgozásban is összefoglalták, és örömdetes, hogy a Tankönyvkiadó kiadására vállalkozott. Véleményünk szerint a könyv további hasonló kutatásokra serkenethet, a gyakorló pedagógusoknak, sőt a szülőknél is eredményes segítséget adhat a nevelőmunkához.*

A kötet tudományos értékét emeli a szerzők pártos állásfoglalása, az összegyűjtött tényeknek a marxista pedagógia szempontjából történő vizsgálata. Érdeme a kötetnek az is, hogy a tényekből az erkölcsi fejlődés bizonyos törvényszerűségeit vagy legalábbis bizonyos tendenciáit igyekezett megállapítani.

A könyvet olvasva úgy érezzük, hogy a felmérés óta eltelt időben bekövetkezett változások és fejlődések ellenére is, lényegében reális és helyes képet kapunk az egyes korosztályok világnézeti és erkölcsi helyzetéről. A szerzőknek sikerült a valóságnak megfelelő, őszinte helyzetképet adni tanulóifjúságunk világnézeti és erkölcsi fejlettségi szintjéről. Elzártkóztak minden szépítéstől, leplezéstől, őszintén feltárták és elemezték a tényeket még akkor is, amikor a feltárt kép sok negatív vonást is tartalmazott.

A való helyzet feltárása lehetővé teszi, hogy néhány esztendő múlva egy újabb felmérés eredményei alapján reálisan lemérhessük társadalmunk fejlődésének és a *Nevelési terv* útmutatásai szerint folyó szervezettebb és tudatosabb iskolai nevelésünk eredményeit. A kötet kiindulója lehet egy későbbi hasonló jellegű felmérő munkának, amely még kifinomultabb és differenciáltabb eljárások segítségével tárhatná fel a helyzetet, és ami a gyakorlat szempontjából rendkívül fontos, több

módszertani segítséget is adhatna. A metodikai problémára egyébként már a Bevezető is utal, sőt a jövőben elvégzendő feladatokat is érint: „Egy-egy világnézeti vagy erkölcsi probléma esetében konkrétan igyekeznek kitapintani a nevelésben szerepet játszó egyes tényezők hatását, felelősségét, sőt sok esetben a pedagógia módszereire is utalnak. Ez utóbbi nem volt feladata ennek a kötetnek, a későbbiekben nyilvánvalóan egy külön módszertani kötet vállalhatja csak a nevelési szint módszertani oldalról való megközelítését. Ott azonban, ahol ez már most hozzáférhető volt, vagy nagyon odakívánczolt, található ilyen módszeres utalások is.”

Úgy gondoljuk, hogy a nevelés problematikáját vizsgáló tudományos kutatás segítségével a gyakorló pedagógiának akkor volna teljes, ha a Bevezetőben is jelzett módszeres segítséget is megadná. A kötet szerzői és munkaközösségük e feladat vállalásával nagy szolgálatot tehetnek a nevelés nehéz kérdéseivel küszködő pedagógusoknak.

A könyv a következő elrendezésben közli a tanulóifjúság világnézeti és erkölcsi fejlődésére vonatkozó adatokat és elemzéseket: 1. A Föld és az élő világ kialakulására vonatkozó nézetek fejlődése. 2. A szocialista társadalmunk és dolgozó népünk iránti érzelmi fejlődése. 3. A tanuláshoz és a munkához való viszony fejlődése. A megvizsgált területek nagyon sokrétű képet nyújtanak a 6—18 éves tanulók világnézeti és erkölcsi fejlődéséről.

Az a tény, hogy az egyes szerzők egy-egy korcsoport problematikájával foglalkoztak, azzal a veszéllyel járt, hogy a túlzottan tagolt tárgyalás nem ad megfelelően áttekinthető képet a tanulók fejlődéséről. A nehézséget a szerzők teljesen megoldani nem tudták, de a fejlődés folyamatos követését elősegíti, hogy a fenti kategóriákon belül közvetlenül egymás után kerülnek tárgyalásra az általános iskola alsó tagozatának, felső tagozatának és a gimnázium osztályainak adatai. A korcsoportok jellemzései ezáltal nem keltik a túlzottan statikus ábrázolás jellegét, hanem lehetővé teszik, hogy az olvasó a tanulóifjúság tizenkét éven át tartó fokozatos és folyamatos fejlődésének dinamikus menetében nyerjen benyomást e változásról.

Az egyes tudományos kutatók közül MAJZIK LÁSZLÓNÉ az általános iskola alsó tagozata, JUHÁSZ FERENC és NAGY JÁNOSNÉ a felső tagozat, V—VI., illetőleg VII—VIII. osztálya, DOBOS LÁSZLÓ és KOMÁR KÁROLY a gimnázium I—II., illetőleg III—IV. osztálya tanulóinak adatait gyűjtötte össze és elemezte. Az öt szerző által írt könyv anyagának feldolgozása egyenlenségeket is mutat. Megállapíthatjuk pl., hogy az egyes fejezetek feldolgozásának szempontjai nem mindig egységesek; egyes szerzők inkább elméleti síkon dolgozták fel témájukat, mások nagyobb tekín-

tettel voltak a gyakorlati pedagógia követelményeire. Vannak kitűnő, de kevésbé jól sikerült fejezetek, de mindezek ellenére a könyv jól megírt, tudományos értékű, úttörő munka, amely nagy hasznára lehet minden gyakorló

pedagógusnak. Reméljük, hogy a könyv a kis példányszámú megjelenés ellenére is sok pedagógus hasznos olvasmánya lesz.

PIRY JÓZSEF

BOGDAN SUCHODOLSKI: AKTUALNE ZAGADNIENIA OSWIATY I WICHOWANIA

(Az oktatás és nevelés időszerű kérdései.) Warszawa, 1959. —511 l.

BOGDAN SUCHODOLSKI, a varsói egyetem pedagógia-professzora, a lengyel neveléstudomány egyik legtevékenyebb művelője, a fenti címmel számos olyan cikkét, tanulmányát, bel- és külföldi kongresszusokon tartott előadását adta közre, amelyek a lengyelországi nevelésügyi helyzet s egyúttal az egyetemes neveléstudomány, különösen pedig a szocialista szellemű művelődéspolitikai időszerű problémáit vetik fel.

Eszméiben gazdag, gondolatébresztő fejtegetéseiben SUCHODOLSKIT mindenekelőtt a haladás kérdése foglalkoztatja. Ehhez mintegy preludiumként a kötet bevezető tanulmányában CONDORCET-nak, a francia felvilágosodási mozgalom tragikus sorsú alakjának törekvéseit mutatja be. Ő, amint utána SAINT-SIMON is, rendületlenül hisz a haladás filozófiájának perspektívájában, de ROUSSEAU már csak az elfajulást látja, majd BERGSON szerint éppen „a haladás súlya alatt nyögünk”, CH. NICOLLE szerint pedig „a haladás olyan folyó, amely megsemmisíti a saját partjait”. SUCHODOLSKI látja a megoldást: a technika haladásával párhuzamosan az embernek a történeti erők fölé kell kerekednie, vagyis a marxi követelésnek megfelelően át kell alakítania a társadalmat.

A XX. század haladásának alapvető kritériumait vizsgálva, SUCHODOLSKI hangsúlyozza, hogy a civilizáció tényleges és fontos környezete az embernek, amelyet ápolnia kell. De csak az eredmények közkinccsé tévése, a társadalmi helyzet megjavítása, a *humanista cselekvés* lehet a haladás kritériuma. Az ily értelemben vett haladás reménye teszi elviselhetővé a jelen bajait. Nagy a felelősségünk, mert a jövő tőlünk függ; s már fejlődést jelent felelősségérzetünk növekedése is.

Civilizációnak bonyolultsága megkívánja az *ifjúság alaposabb előkészítését* az előtte álló életfeladatokra. A történelmi sors átalakítja az egyént, új feladatokhoz kell alkalmazkodnia. Mind jobban meg kell ismernie a világot, tisztáznia és vállalnia kell társadalmi felelősségét. Munkafeladatainak invenciózus ellátása mellett annak a tudatára is rá kell ébrednie, hogy annak a szabad időnek a kihasználása, amelyhez a termelés átalakulása révén jut, nemcsak az ő magánügye, hanem a közösség ügye is: kihasználásától függ embertársaihoz való viszonyának alakulása.

SUCHODOLSKI a mai élethelyzet egyik legjellemzőbb sajátosságának az ismerős környezettől való elszakadást látja, ami a tömeges lakóhelyváltoztatás következménye. Ez fokozott mértékben szükségessé teszi mind a felnőttek, mind az ifjúság megfelelő erkölcsi befolyásolását. Sajnálatos, hogy a szocialista etikai rendszer a társadalom mellett még nem igazítja el eléggé az egyént, a jövő mellett a jelent. Különösen tudatosítani kellene azt a humanista tételt, hogy az ember világa az ember erőfeszítéseinek az eredménye.

A *nevelés fő eszköze* a jóindulat, a megértés legyen, amely az ifjúságból bizalmat vált ki, s lehetővé teszi számára a felnőttekkel a közös nyelvet. Merevség, szólamokhoz fordulás helyett — a tényleges bajokat kell felfedni, gyógyítani. Ma nem az udvariasság „kismorálját” kell tanítani. A nagy összefüggéseket kell megállíttatni, segíteni a beleélést a másik érzésébe, elképzeltetni a rossz közvetett következményeit is. BERTRAND RUSSEL szavaival: „Ma nem egyszerűen egy-egy utcai balesettel való törődésre van szükség, hanem arra, hogy aki a tőzsdén játszik, tudjon gondolni a másik félgömb kulijának a sorsára is.”

Nagy tényező a humanista magatartás kialakításában az *esztétikai nevelés* is. Az embernek önmagához és a világhoz való viszonyát régen főként a vallás alakította. A mai bonyolult, nyugtalan világban rendkívüli szerephez jutott ebben a tekintetben a művészet, kivált az irodalom. A könyvtárak, a múzeumok, a színházak, vagy a film, a rádió, a televízió, a hanglemezek, a művészi reprodukciók — az utóbbiak a vidék magányos zugaiban is — igazi élettárrá, a képzetre és érzelemre való hatásukkal rendkívül fontos tényezőkké lettek. Felhasználásukra természetesen nevelni, azt lehetőleg megszervezni, velük szemben igényt támasztani is kell.

A civilizáció rohamos fejlődése, a minőségi munka követelménye, maga a demokratikus átalakulás parancsoló szükségé tette a legszélesebb rétegek számára is az *általános műveltség* alapjainak a megszerzését. Sőt már a középfokú művelésre kell vennünk az irányt. Az általános művelésnek gyakorlati célja mellett az öncélúsága is megmaradt: az, ami — a comeniusi gondolat szerint — „az embert emberré teszi”. Ilyen értelemben még a főiskol-